

EĞİTİMDE BİLGİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

M.Ali SEVEN *

Özet: Eğitimde Bilginin Felsefi Temelleri adlı bu çalışmada, bilim felsefesinin amacı üzerinde durulmuştur.

Makalede, bilimin tanımı yapıp önemi irdelenmiş, felsefi temeli kısaca açıkladıktan sonra, eğitim felsefesi ve felsefenin eğitime katkıları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, çeşitli kaynaklar incelenerek, bilginin felsefi temelleri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Eğitim, Felsefi Temel.

I. Giriş

Bilim felsefesinin amacı kısaca bilimi anlamaktır diyebiliriz. Ne var ki, bilimi anlamaya yönelik çeşitli yaklaşımlar vardır. Bilimi tarihsel gelişimini inceleyerek de anlamaya çalışabiliriz. Günümüzde giderek önem kazanan bilim tarihinin yapmak istediği budur. Bir başka yaklaşım, bilimsel araştırmalarda bulunan kişilerin, tek tek ya da grup olarak taşıdıkları nitelikleri ve içinde buldukları sosyal ve kültürel koşulları inceleyerek bilimi anlamaya çalışmaktır; bir başka deyişle, bilimin oluşum ve gelişiminde kişisel ve sosyal koşulların etkisine bakılarak bilimi açıklama yoluna gidilir. Psikoloji ve Sosyoloji bu açıdan bilime yaklaşır.

Bilime bir de mantık veya felsefe açısından bakılabilir. Bu açıdan bilim hem bir süreç hem de bir sonuçtur. Sonuç olarak bilim düzenli ya da organize bir bilgi bütünüdür. Süreç olarak bilimi birtakım eylemsel ve düşünsel işlemlerin bir örgüsü sayabiliriz. Gözlem, deney, ölçme gibi olgu saptama amacı güden işlemler birinci grupta, induktif ve dedüktif çıkarım, kavram ve hipotez kurma gibi işlemler ikinci grupta yer alan işlemlerin başlıcalarıdır. Bilimsel süreci oluşturan bu ve benzeri işlemlerin yapı ve işleyişini mantıksal çözümleme yoluna giden bilim felsefesi, bilimi anlama çabasını başlıca şu iki temel ayırım üzerinde yürütür: (1) Olgu ve teori ilişkisi, (2) Buluş ve doğrulama bağlamları.

Bilimi, salt matematik ve formel mantık dahil, bütün diğer düşünme biçimlerinden ayıran belirgin özelliği olgusal oluşudur. Doğrudan ya da dolaylı olgulara ilişkin olmayan hiçbir sav, varsayım veya teori bilimsel olma niteliğini kazanamaz; olguların doğrulamadığı hiçbir önerme kabul edilemez. Öte yandan, olgular kendi başına bir şey ifade etmez, ancak bir hipotez veya teorinin ışığında bilimsel incelemeye veri niteliğini kazanırlar. Kant'ın deyişi ile kavramsız olgu kör, olguya dayanmayan kavram boştur. Bilim bu iki ögenin karşılıklı etkileşimini içeren bir süreçtir. İkinci ayırma gelince, bu olgusal ve teorik genellemelerin ortaya

* Okutman Dr., Atatürk Üniversitesi, Dilmer,

atılması ile bunların doğrulandırılması işlemlerinin apayrı düşünsel süreçlere dayandığını belirtme amacı gütmektedir. Ortaya atılmış bir hipotez ya da teorinin temellendirilmesi kuralları belli mantıksal nitelikte bir işlemdir.

Bilim felsefesinin amaç ve konusunu açıklamaya çalışırken neyle uğraştığı kadar neyle uğraşmadığı da belirtilmelidir. Çoğu kez sanıldığı gibi tersine ne bilim ve bilimin öğrettikleriyle tutarlı bir dünya görüşü geliştirmek; ne de bilimin sonuçlarına uygun bir davranış ve yaşam anlayışı ortaya atmak bilim felsefesinin görevleri arasında değildir. Aynı şekilde bilim felsefesi bilim adamlarının dünya görüşleri, ya da çalışmalarında dayandıkları kişisel varsayım ve değer yargıları ile de ilgilenmez. Bilim felsefesi, bilimin mantıksal çözümlenmeye elverişli yapı ve işleyişini açıklama amacı dışında hiçbir işlevi olmayan bir düşünme biçimidir. Olguları betimleme ve açıklama yoluyla anlama bilime, bilimin mantıksal yapı ve niteliğini anlama ise bilim felsefesine düşen bir işlemdir. (Yıldırım, 1998 : 11-12)

II. Bilim Nedir? Tanımı ve Önemi

A. Bilimin Anlamı

Çok yaygın bir tanımlamaya göre “bilim, örgün bir bilgiler bütünüdür.” Bu tanım yetersizdir; ancak yetersizliğin nedenini açıklamadan önce, tanımın dayandığı iki terimin (Bilgi ve Örgün) anlamlarını belirtmeye ihtiyaç vardır.

Bilgi terimi günlük dilde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bir şeyin bilgi sayılması için şu üç koşulu karşılaması gerekir:

1. O şeyin bir önerme ile dile getirebilir olması.
2. Bu önermenin doğruluğunu gösteren güvenilir bir kanıtın olması.
3. Önermenin doğruluğuna inanılması.

Örneğin, “dünyanın yuvarlak olması” bilgilerimizden biridir. “Dünya yuvarlaktır” önermesi bunu dile getirmektedir. Üstelik önermenin doğruluğunu gösteren elimizde çeşitli kanıt ve belgeler vardır. Ayrıca çoğumuz önermenin doğruluğunu kabul etmekteyiz.

Bir başka yaygın tanım da şudur: Bilim gerçeği (ya da doğruyu) arama etkinliğidir. Bilimi, “İnsan deneyim ve yaşantısını betimleme ve anlama yöntemi” olarak tanımlayanlar da vardır. (R.B., Lindsay, 1975 : 7)

Tanınmış bir bilim adamı, genellikle kabul edilmiş bazı tanımları eleştirdikten sonra, şöyle bir tanım ileri sürüyor: “Bilim, üzerinde herkesin birleşebileceği yargıları konu alan bir çalışmadır.” (N., Campbell, 1965 : 27)

Bilim kavramımızın genişlemesi ve derinleşmesi için önemli sayabileceğimiz iki tanıma daha değinmekte yarar vardır. Bunlardan biri ünlü bilgin Einstein’a ötekisi çağımızın büyük düşünürü Russell’a aittir.

Einstein’ın tanımı: “Bilim, her türlü düzenden yoksun duyu verileri (algılar) ile mantıksal olarak düzenli düşünme arasında uygunluk sağlama çabasıdır.” (Einstein, 1940 : 91)

Russell’ın tanımı: “Bilim, gözlem ve gözleme dayalı uslama (akıl yürütme) yoluyla önce dünyaya ilişkin olguları, sonra bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulma çabasıdır.” (Russell, 1935 : 8)

Tanımlar üzerindeki tartışmayı daha fazla uzatmamak için şöyle bir tanıma gidebiliriz: Bilim, denetimli gözlem ve gözlem sonuçlarına dayalı mantıksal düşünme yolundan giderek olguları açıklama gücü taşıyan hipotezler bulma ve bunları doğrulama yöntemidir.

B. Bilimi Niteleyen Özellikler

Bilim kavramını belirlemeye çalışırken bazı özelliklerini göz önünde tutmak gerekir. Bunlar arasında başlıcaları aşağıda sıralanmıştır.

Bilim olgusaldır. Bilimin başta gelen ve onu mantık, felsefe, matematik, din gibi diğer düşünme disiplinlerinden ayırt eden özelliği olgusal oluşudur. Bunun kısaca anlamı şudur: Bilimsel önermelerin tümü ya doğrudan ya da dolayısıyla gözlenebilir olguları dile getirir. Bunların doğru ya da yanlış olması dile getirdikleri olguların veya olgusal ilişkilerin var olup olmamasına bağlıdır. Bilimde hiçbir hipotez veya teori gözlem yada deney sonuçlarına dayanılarak kanıtlanmadıkça doğru kabul edilemez. Bilim kendiliğinden doğru sayılan yada tanım gereğince doğru olan önermelerle uğraşmaz

Bilim mantıksaldır. Bu özellik iki yönden kendini göstermektedir: (a) Bilim ulaştığı sonuçların her türlü çelişkidenden uzak, kendi içinde tutarlı olmasını ister. (b) Bilim bir hipotez ya da teoriyi doğrulama işleminde mantıksal düşünme ve çıkarsama kurallarından yararlanır.

Bilim nesneldir. Birçok kimseler bilimsel nesnellığı mutlak bir anlamda yorumlarlar. Bu doğru değildir. Bilimde nesnellik mutlak değil, sınırlı ve özel anlamda yorumlamak gerekir.

Bilim eleştiricidir. Bilim, ne denli akla uygun görünürse görünsün, her sav ya da teori karşısında, hatta bu sav veya teori yerleşmiş, herkesçe kabul edilmiş olsa bile, eleştirici tutumu elden bırakmaz. Bilim bu tutumunu yalnız bilim dışı görüşlere karşı değil, kendi içinde de sürdürür.

Bilim genelleyicidir. Bilim tek tek olgularla değil, olgu türleri ile uğraşır. Bilim açısından tek bir olgunun kendi başına bir önemi yoktur; o ancak inceleme konusu bir olgu sınıfına üye ise, dolayısıyla bir genellemeyi doğrulama veya yanlışlama işleminde kanıt görevini görüyorsa önemlidir.

Bilim seçicidir. Evrende olup biten olgular çeşit ve sayı yönünden sonsuzdur. Bilimin bunların tümü ile ilgilenmesi imkansızdır. Bir olgunun bilime veri niteliği kazanabilmesi için ya inceleme konusu bir probleme ilişkin olması, ya da bir hipotez veya teorinin test edilmesinde kanıt değeri taşıması gerekir.

C. Bilgi Nedir?

Bilgi, insanın çevresinde ve kendi içinde olanları anlaması, sistemleştirmesi ve başkalarına anlatılabilir hale getirmesidir. Bunun için gözlem, deney ve tecrübelerin biriktirilmesi gerekir. (Bilhan, 1991 : 143)

Bir başka açıdan bilgi, tabiattaki varlıkların iç dinamikleri ve varlıklar arasında cereyan eden olayların yasallıklarıdır. İnsanın kendi bedenini, eşyalarını, yakınlarını, arkadaşlarını tanıması bir bilgidir. Bazı hareketleri ve işleri yapması, neleri ne zaman ve nasıl yiyeceğini, giyeceğini, kullanacağını bilmesi bir bilgidir.

Yıllardır edindiği tecrübelerden kendisi için bazı sonuçlar çıkarması bir bilgidir. Madenleri, kayaları, toprakları birbirinden ayıran, hayvanlar ve bitkiler dünyasındaki çeşitliliği ortaya çıkaran değişik bilgilerdir. Güneş sisteminin dinamiği, fiziksel ve kimyasal olaylar ve hatta sosyal ve bireyler arası olaylar belli bilgi sistemlerine dayanırlar.

Bilgi çok çeşitli şekillerde olabilir. Dil şekline gelip sesli ve yazılı olarak kaydedilebilir. Görüntü şeklinde olup resmi, fotoğrafı ve filmi yapılabilir. Ses şeklinde olup konuşma, haberleşme sağlanabilir ve müzik şeklinde kullanılabilir. Koku, sıcaklık-soğukluk, sertlik-yumuşaklık şeklinde olabilir. Bilgi hem tekildir hem çoğuldur. Her insanın diğerlerinden farklı beden ve ruh yapıları, farklı tutum ve davranışları vardır. Bunlar tekil ve son derece özel bilgilerdir. Ama bu tekil bilgiler, diğer insanlardaki tekil bilgilerle büyük benzerlikler gösterirler. Tabiattaki hemen her varlığın, bu şekilde özel ve hemcinsleriyle benzer yönleri vardır. Birbirinin aynısı olan iki kayısı ağacı yoktur; ama şekilleri, boyları, türleri v.s. farklı milyonlarca kayısı ağacının ortak bir adı vardır. Hayvanlar dünyasında birbirinden farklı özelliklere sahip birçok türler, çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulurlar ve buralarda ana bakış açısı gene bilgidir.

Tabiatta hiçbir şey sebepsiz yaratılmamıştır. Önemli olan insanların, gerek tek tek varlıkların ve olayların ve gerekse bütün evrenin nasıl olduğunu anlaması; buradan hem aklı hem de ruhu için dersler çıkarabilmesidir. Tabiatta var olan her şey derin bir bilgi kaynağı olduğu gibi, canlı türlerinin bazılarında ve özellikle hayvanlarda basit düzeyde bilgi sistemlerinin oluşmaya başladığı görülür. Ama dünyada esas bilgi toplayıcı, sistemleştirici, iyileştirici ve gelecek kuşaklara aktarıcı (bilgi delisi) varlık, insandır. Her canlıda bilgi merkezi genellikle beyindir. Bitkilerde ve hayvanların büyük çoğunluğunda, sistemdeki bilgiler doğuştan veya varoluştan getirilen değişmez bilgilerdir. Bu bilgilerin sadece şartlarına uymada sınırlı bir esnekliği vardır. İnsan beyni ise doğuştan boş geldiği için, bilgiyi her an yenileme, gözden geçirme ve düzeltme şansına sahiptir. İnsan beyni kişisel bilgi ve bilgi işlem merkezi olduğu gibi, toplumların kültürleri de toplumsal bilgi merkezidir. (Ergün, 1996 : 178-179)

III. Felsefi Temel

A. Felsefe Nedir?

Günümüze kadar felsefenin çeşitli tanımları yapılmıştır ve bu tanımlar arasında farklılıkların olduğu dikkati çekmektedir. Bu farklılıkların nereden kaynaklandığını Kıncaş şu şekilde açıklamaktadır: “Felsefeye ilişkin tanımların farklılığı, yaklaşım tarzlarındaki çeşitliliği ortaya koymaktadır. Bazı tanımlarda bilimsellikten uzaklaşmakta, bazılarında ise bilimle iç içe bir yaklaşım tarzı sergilenmektedir. İlk zamanlarda bütün bilimleri kapsayan felsefeden zamanla matematik, fizik, antropoloji, biyoloji, astronomi, kimya, sosyoloji, psikoloji, v.b. ayrıldı. Böylece felsefe, bütün bilim dallarını kapsayan bir alan olmaktan çıkarak, kendine has bir özellik kazanmış oldu. Felsefe, en genel bilgelik sevgisi anlamına gelmektedir. İnsan daima gerçeği aramak özlemindedir. Onun kafasını yüzyıllardır

meşgul eden sorular vardır. Evrenin bir bütün olarak gerçek durumu, insanın ne olduğu ve ne olması gerektiği vs... İnsan her şeyin gerçeğini bilmek için yüzyıllardır çeşitli metotlarla sistematik olarak çalışmaktadır. Felsefe gerçeği bütün olarak ve her yönüyle araştırmaktadır. Farklı bilim dalları, gerçeğin sadece belirli bir boyutunu araştırmaktadır. Felsefe ise, bütün yönleriyle, en son ve asli temelleriyle gerçeği araştırır.” (Kıncal, 1996: 25)

Felsefe her ne kadar bilimden ayrılmış gibi görünse de, bilimle iç içedir. Hem felsefe, hem de bilim bir süreçtir. Her ikisi de bu süreç sonunda bilgiye ulaşırlar. Felsefeyi bir bilgi alanı olarak gören Hızır ise bu konuda şunları demektedir: “Yeni felsefe, her bilim dalı gibi bilgi işidir. Ancak felsefenin peşinde koştuğu bilgi ve belirli bilim dallarının bilgi kavramı arasında bazı ayrılıklar vardır; Felsefe temellerle, yapı ile genel problemlerle, mantık yönünden tutarlılık ve geçerlilik ile ilgilidir. Felsefe de bir bilgi olunca, onun genel metodu da bilimin metodu olacaktır. Yani felsefe de olaylardan başlayıp, ilkelere varmaya uğraşacaktır. Bu demektir ki, felsefe; bilimlerde hüküm süren ilkeler meydana çıkartmak için aklın analizini yapacağı yerde, bilimin analizini yapacaktır. Başka bir deyimle bilime, bilgiye tepeden inme emirler vereceği yerde, bilimin ilkelerini, bilimin içinden çıkaracaktır.” (Hızır, 1976 : 45)

“... Felsefe aynı zamanda bir dünya görüşüdür, yaşama bakış açısıdır. Evreni bütünüyle yakalama çabasıdır. Her insanın yaşamında en az bir amacı, oluşturduğu değerleri, inançları, tutumları, v.b. vardır. Yaşamı anlar, yorumlar, yeni değerler katar. Ondand bekledikleri ve ona karşı bir tutumu vardır çünkü Titus’un da dediği gibi Felsefe yaşama ve evrene karşı bir vaziyet alıştıdır. Bu nedenden dolayı, dünyada ne kadar insan varsa o kadar da felsefe vardır denebilir...” (Sönmez, 1994 : 10)

B. Eğitim Felsefesi Nedir?

Günümüze kadar eğitimin çeşitli tanımları yapılmıştır. Eğitim tanımları felsefi görüşlere göre değişmektedir. İdealizme göre eğitim, “İnsanın bilinçli ve özgürce Allah’a ulaşmak için sürdürdüğü biteviye çabalarıdır.”(Butler, 1957: 238) Realizm’e göre eğitim, “Yeni kuşaklara kültürel mirası aktararak, onları topluma uyuma hazırlama sürecidir.” (Butler, 1957 : 344-347) Pragmatizm’e göre eğitim, “Kişiyi yaşantılarını inşa yoluyla yeniden yetiştirme sürecidir.” (Butler, 1957 : 480-487) Marksizm’e göre eğitim, “İnsanı çok yönlü eğitime, doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir.” Naturalizm’e göre eğitim, “Kişinin doğal olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir.” (Sönmez, 1994 : 10)

Eğitim Felsefesi’nin tanımını Kıncal şu şekilde yapmaktadır; “Eğitim felsefesini, felsefi düşüncenin eğitim alanına uygulanması olarak tanımlayabiliriz çünkü eğitim felsefesi, eğitimi engelleyen problemleri, eğitime yön veren kavram, düşünce ve ilkeleri açıklamaya çalışmaktadır. Eğitim felsefesi, genel anlamda eğitim politikalarına ve uygulamalarına yön veren varsayım, inanç, karar ve ölçütleri inceler, tutarlılık ve anlama yönünden kontrol eder. Eğitim sistemlerinin temelinde yer alan insan anlayışını değerlendirir. Eğitimde kullanılacak yeni

hipotezler oluşturmaya çalışır. İnsanın tabiatı, toplum, öğrenme gibi konulardaki felsefi ve eğitimsel yaklaşımları bir araya getirir, bunlardan bir bütün, yani bir eğitim sistemi oluşturmaya çalışır.” (Kıncal, 1996 : 117-118)

“Eğitimi kendine meslek alanı olarak seçen bir insan, eğitime ilişkin görüşlerini bilimsel bulgulara, gerçeklere dayandırarak geliştirir. Bu yüzden eğitmenin eğitim felsefesi rasgele yaşantılara, kulaktan dolma bilgilere dayalı değildir. Eğitmenin eğitim felsefesi, uzun süre alan bir meslek eğitimiyle oluşur. Bununla da kalmaz, eğitmen mesleğinin gereklerini yaparken de kendini sürekli geliştirir, yeni bilgiler edinir. Böylesine bilimsel verilere dayanan eğitim görüşü, felsefenin dalları olan varlık bilim, bilgi öğretisi ve değer öğretisine göre sistemleştirildiğinde bir felsefe kuramı ortaya çıkar. Buna eğitim felsefesi denir.” (Başaran, 1987 : 55)

Eğitimci olsun veya olmasın, her insanın eğitim hakkında doğru veya yanlış görüşleri vardır. Kişinin eğitim görüşleri onun eğitim ile ilgili görüşlerini yansıtır. Toplumunu oluşturan her bireyin de kendine özgü eğitim görüşü olduğundan, bir toplumda çeşitli eğitime bakış açılarının olması kaçınılmazdır.

C. Eğitim ve Felsefe

Eğitim bir taraftan varolan yetenekleri geliştirirken, diğer taraftan da insana yeni yetenekler kazandırmayı, onu çağın gereklerine uygun olarak yetiştirmeyi hedefler. Eğitimin hammadde insan ve problemleri olduğundan doğal olarak felsefeyle iç içe bulunmaktadır. Çünkü felsefenin de inceleme konularından biri de insandır. Her ikisinin de inceleme konusu insan olması nedeniyle felsefe ve eğitim sürekli birbirine yaklaşmıştır.

D. Felsefenin Eğitime Katkıları

Eğitim felsefesi, eğitim programlarının temellerinden biridir. Eğitim programlarında “niçin” sorusunun cevabını eğitim felsefesi verir. Eğitim felsefesi program geliştirmede yapılacakların gerekçesini verir. Yapılanların daha bilinçli bir şekilde yapılmasını sağlar. Eğitim programları toplumları etkileyen felsefi görüşlere göre hazırlandığından değişik felsefi akımlar eğitimi doğrudan doğruya etkilemektedir.

Genel olarak eğitimde felsefe, kendisini iki türlü gösterir. Birincisi, grup olarak bir felsefi görüşün etrafında toplanılır. Yani felsefi görüşler uygulamasını eğitimde bulacaktır. Bir de bireysel olarak bir felsefi görüşe itibar edilir. Çünkü felsefeden kaçış yoktur. Büyük felsefi görüşlerden kaçanlar, kendi kişisel felsefelerinin içine düşerler. Zaten hiç kimse belli bir felsefi görüşü olduğu gibi kabul edemez. Çünkü bireyin felsefesi kişiseldir. Hangi biçimde olursa olsun, ister grup halinde, ister bireysel olarak felsefeden kaçınmak mümkün değildir. Bu demektir ki, her bireyin bir felsefi görüşü vardır. Programı hazırlayanlar ve geliştirenler de insanlar olduğuna göre felsefe, programda doğrudan doğruya yer alacak demektir. Mademki felsefeden kaçış yoktur, öyleyse bunun, programı en verimli biçimde etkilemesine çalışılmalıdır. (Büyükkaragöz, 1996 : 75)

Etkili bir program geliştirebilmek için, program hazırlanacak alanla, eğitim felsefesi arasında bir bütünlük sağlanmalıdır. Kurumun felsefesi, eğitim programlarının hangi yönde gelişeceğini belirler. Tam olarak açıklığa kavuşmamış eğitim felsefesi, eğitimin yetersiz olmasına sebep olur. Geliştirilecek program, kurumun benimsediği felsefenin çerçevesi ile sınırlıdır. Bu bakımdan program geliştiricinin mevcut felsefeyi bilmesi ve bu felsefenin o alandaki öğretimle ilişkisini kurması gerekir. (Doğan, 1979 : 85)

Buraya kadar yapılan açıklamalardan yola çıkarak felsefenin eğitim alanına olan katkılarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Eğitim sistemi kurulurken öncelik hedeflere verilmelidir. Hedefler konusunda bir karara varabilmek için, felsefeden yararlanmak gerekmektedir. Felsefe burada eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde ölçüt görevini yerine getirmektedir. Hangi felsefeler temel alınır, o felsefelerin ileri sürdüğü ölçütlere; hedefler, davranışlar, içerik, eğitim ve sınav durumları uygun olmalıdır. Böyle olmazsa sistem kendi içinde çelişkilere düşebilir.

2. Felsefeden elde edilen ölçütler takımı, eğitim sisteminin iç tutarlılık açısından değerlendirilmesinde kullanılabilir. (Ertürk, 1994 : 65) Bu aşamada, eğitim hedeflerinin, muhtevanın ve eğitim uygulamalarının dikkate alınan felsefi ölçütlere uygunluk düzeyi araştırılır. Böylece eğitim hedefleriyle hedef davranışlar arasında ve muhteva ile eğitim uygulamaları arasındaki tutarlılık düzeyi ortaya konulmaktadır. Bu çalışma sonucunda, eğitim sisteminin tutarlı işlemesi, çelişkilerin en aza indirilmesi, etkili verimli çalışması gerçekleşebilir.

3. Eğitimin konusu olan insan, aynı zamanda da felsefenin de ilgi alanını oluşturmaktadır. Felsefenin insana bakış açısı; hedefleri, içeriği, eğitim durumlarını ve değerlendirmeyi etkileyebilir. Hangi felsefeyi yaklaşım esas alınır, o yaklaşımın insana bakışına uygun eğitim sistemi geliştirilecek ve eğitim sistemi de bu doğrultuda işlerlik kazanacaktır.

4. Mevcut eğitim hedeflerine ilave olarak, yeni hedeflerin geliştirilmesinde felsefi yaklaşımlardan yararlanılabilir. Temele alınan felsefelere göre belirlenen hedeflere ters düşmeyecek yeni hedefler elde etmede, bu felsefi yaklaşım ya da yaklaşımların dayandığı mantık kullanılmalıdır. Böyle bir mantıkla yeni elde edilen hedeflerin de tutarlı olması sağlanabilmektedir.

5. Eğitim sisteminde temele alınan felsefe ile öğretmen, yönetici ve hizmetlilerin temele aldıkları felsefeler birbirleriyle çelişmemelidir. Eğer çelişirse, eğitim sisteminin etkili ve verimli olması bu kişilerce engellenebilir. Bu nedenle eğitim sisteminde temele alınan felsefeye göre eğitim çalışanları yetiştirilmelidir. Bu bakımdan, felsefe eğitim çalışanlarının yetiştirilmesinde de ölçütler takımı olarak kullanılabilir.

6. Bir milletin ekonomik, politik ve toplumsal sistemleri de bir felsefeye dayanır. Eğitim; toplumsal ve politik sistemlerin bir alt sistemi olduğundan eğitimle bu sistemlerin dayandığı felsefenin aynı olması gerekmektedir. Çünkü eğitim sistemi ekonomik, toplumsal ve politik hedefleri her vatandaşa kazandırma, toplumu ve bireyi bu hedefleri gerçekleştirecek nitelikte yetiştirmek üzere oluşmuştur.

7. Felsefe bir bakıma insanın yaşama bakışını belirler. Her insanın farklı konularda geliştirdiği kendine has bir felsefesi vardır. İnsanın geliştirdiği bu felsefe, felsefenin ölçütlerine uyma derecesine göre tutarlılık ve tutarsızlık boyutlarında yer alabilir. Bu felsefeler arasındaki etkileşim, yani felsefelerin hangisinin tutarlı olduğu konusunda ve uygulamaya geçirilmesinde bir karara varırken yine felsefede bulunması gereken ölçütlere başvurmalıdır. Bu ölçütler de felsefi niteliklerdir. Bütün bunlardan dolayı, insan hem yaşama bakışta hem de bu yaklaşımları hayata geçirirken felsefeden kaçınmaz.

8. Eğitim hedeflerinin belirlenmesinde temele alınan felsefi yaklaşımlar eğitim durumlarının düzenlenmesinde aynen kullanılmalıdır. Örneğin, eğer Daimici, Esasici bir eğitim felsefesi temele alınmışsa, eğitim ortamında genellikle tümdengelim; İlerlemecilik, Yeniden Kuramcılık temele alınmışsa, bilimsel yöntem; Varoluşçuluk temele alınmışsa Sokratik Tartışma; Politeknik Eğitim ise diyalektik süreç kullanılmalıdır. Aynı şekilde temelde Daimicilik varsa, genellikle deneme-yanılma durumlarında öğrencinin aklını kullanıp kullanmadığı; Esasicilik varsa, öğretmenin söylediklerini, kitabın yazdıklarını aynen söyleyip söylemediği; Yeniden Kuramcılık ise problemi çözüp çözmediği önemlidir.

9. Her bilim dalının ve konu alanının ve özellikle de eğitimle doğrudan ilişkili olan psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, biyoloji, v.b. disiplinlerin bilgi ve yöntemleri arasındaki bütünlüğün sağlanması gereklidir. Bunu ancak felsefe yapabilir. Bütün bu alanlardaki gelişmeleri ve bilgi birikimini, eğitim için eleştireci bir yaklaşımla değerlendirmede, iç tutarlılık açısından denetleyip yeni bir kavramsal çerçeve oluşturmada felsefeden yararlanılmalıdır. Böylece yeni ve tutarlı bilgilerin ışığında eski teori ve uygulamalar gözden geçirilebilir. Bu sürecin sonunda, yanlışlar düzeltilebilir, eksikler tamamlanabilir. Bunun yanında yeni teoriler ortaya konabilir. Bu tür bir yaklaşım eğitim sistemini yöneten yetkili ve sorumlu kişi ve kuruluşlara, sistemi eleştirip değerlendirmek, yeniden kurmak, onarmak v.b. açılardan bütüncül bir yaklaşım sağlayabilir çünkü felsefe gerçeği bütünüyle doğrulamaya dayalı bir bağ kurma sürecidir.

10. Eğitim sisteminin temele aldığı felsefeye göre, eğitim sisteminin işleyip işlemediğini, sınama durumlarının düzenlenip düzenlenmediğini denetlemede felsefeye başvurulmalıdır. Yani sistemin temele aldığı felsefe ve eğitim akımlarına uygun olup olmadığını, eğitim uygulamalarının belirlenen felsefeye göre düzenlenip düzenlenmediğini değerlendirmede felsefe bir ölçütler takımı olarak kullanılabilir.

11. Felsefenin eğitim alanına katkıları olduğu gibi, eğitiminde felsefeye katkıları vardır. Eğitim yoluyla insanlara bilimsel, estetik, felsefi v.b. alanlarda istenilen yönde tutarlı davranışlar kazandırılır. Bunlar, hem insanların kendi felsefelerini hem de toplumsal felsefeleri geliştirmede katkıda bulunabilir.

Bütün bunlardan başka eğitim, bir bakıma felsefenin uygulama alanıdır. Uygulamadan elde edilenlere felsefi sistemler kendilerini düzeltip geliştirebilirler. Üstelik eğitim, yeni ve bilimsel bilgiyi sunarak da felsefenin gelişmesine, onda yeni alanların oluşmasına imkan ve fırsat verir. Böylece eğitim ile felsefe arasında tutarlı bir etkileşimin varlığı kabul edilebilir. Bu özellik, sürekli göz önünde

bulundurulmalı, gereği gibi yerinde ve zamanında kullanılmalıdır. Böyle bir tutum, hem felsefenin hem de eğitimin daha tutarlı olmasını, etkili ve verimli olarak gelişmesini sağlayabilir. (Sönmez, 1994 : 56-62)

IV. Bilginin Felsefi Temelleri

A. Bilim ile Felsefe

Bilim ile felsefenin ilişkisi çok daha yakın ve açıklanması güçtür. İkisinde de amaç dünyayı ve insan yaşantısını anlamaktır. Aralarındaki fark yöntem yönündendir. Bilim olgulardan hareket eder. Ulaştığı sonuçları gene olgulara dönerek doğrulandırmaya uğraşır. Felsefe de, bir çeşit olgu demek olan insan yaşantısından hareket eder. Fakat felsefe ulaştığı sonuçları doğrulandırma yolunda olgulara değil, mantıksal çözümlenmeye hatta bazen düpedüz metafizik spekülasyona gider.

Tarih içinde insanoğlunun akıl yoluyla evreni kavrama çabası çok gerilere uzanır. Bilimlerin ortaya çıkışı ise çok yenidir. Başlangıçta, şimdi çeşitli adlar altında var olan bütün bilimler felsefenin kapsamı içinde yer almıştı. XVII. yüzyıla gelinceye kadar fizik bile doğa felsefesi adı altında, bilimsel kimliği henüz yeterince belirgin olmayan, bir bakıma metafizik nitelikte çalışma idi. Psikoloji ve sosyolojinin felsefeden kopması ise daha da yenidir. O kadar ki, bazı üniversitelerde bugün bile bunların felsefe programlarında yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte son 300 yıllık gelişmelere bakıldığında sırasıyla fizik, kimya, biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi çalışmaların felsefeden koparak bilimsel kimlik kazandıkları görülür. Bütün bu ayrılmalarda iki ortak nokta göze çarpmaktadır: (1) Sınırları aşağı yukarı belli bir inceleme alanı; (2) Bu alana uygun araştırma yöntem ve teknikleri. Her iki yönden belli bir gelişme düzeyine erişen bir çalışmanın felsefede kalması imkansızdır. Böyle bir çalışma felsefeden bağımsız hale gelmekte, ilerleme imkanlarını artırmakta, bulgularında daha açık, daha güvenilir olma niteliğini kazanmakta, doğal ya da sosyal çevrenin denetim altına alınmasına yol açan bilgi üretme gücünü elde etmektedir. Oysa felsefenin bu tür bilgi üretme gücü yoktur, amacı da aslında bu değildir. O halde şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır. Felsefe devam edecek mi, edecekse görevi nedir? Felsefe elbette yaşamını sürdürecektir. İlk bakışta, pek de dayanıklı görülmeyen bu yargıya bizi götüren nedenleri açıklamadan, çağdaş bir filozofun felsefenin değeri üstüne söylediği şu sözleri not edelim:

“Felsefe... size ün, servet elde etmek, ya da çalıştığınız yerde ilerlemek için yardım sağlamaz; size ünlü kişilerin övgüsünü kazandırmada, diğer insanlarla ilişkilerinizde daha kibar ve geçimli olmanıza da yardımcı olmaz. Felsefe okumakla huyunuzun daha soylu olacağını, ya da halkın “Filozofça tavır” dediği o çok aranan tavrı kazanacağını da beklemeyiniz; dış ağrısına katlanmada, yaşamın güçlüklerine göğüs germede herhangi bir kimseden farkınız olmayacaktır. Filozof da herkes gibi ayakkabı bağı koptuğunda, ya da treni kaçırdığında küfretmekten kendini alamaz; bir çiviye bastığında, ya da dilini dişlediğinde, herkes gibi o da ne duyduğu acıyı ne de kızgınlığını gizleyecektir.” O halde felsefenin gereği nedir?

Okuması çetin, anlaması zor bir konu; incelediği şeyler açık olmaktan uzak, üstelik profesörleri de yazdıklarında oldukça karanlık. Felsefeyi anlayarak okumak için bir rehber hocanın yardımına ve tartışma fırsatına ihtiyaç var. Bu güçlüklerle karşın, pratik hiçbir yararı da yoktur. Filozofun çabalarını ödülle şerefleendirme diye bir şey de yok ortada; felsefe bilgisi hiçbir işverenin değerlendirdiği bir nitelik olmadığı gibi, kişiyi yaşamında başarılı kılacak bir güçle de donatmamaktadır. Öyle ise felsefe öğreniminin gereği var mıdır?

Bu sorunun tek cevabı vardır: Anlama ihtiyacını tatmin etmek. Bazılarımız kendimizi içinde bulduğumuz bu şaşırtıcı dünyanın anlamını bilmek, genellikle insan yaşamının, özel olarak kendi kişisel varlığımızın önemini ve mümkünse amacını anlamak ister. Yaşamın amacı nedir ve nasıl yaşanmalıdır? Felsefe bu tür sorularla ilgilenir: Bunlara kesin cevaplar bulmak için değil, sadece üzerinde düşünmek ve tartışmak, bizden daha üstün kişilere akla yakın görünen cevapları gözden geçirmek için ilgilenir. Öyle ise diyeceğiz ki, felsefe ruhun evren üzerindeki serüveninin bir betimlemesidir. Bir kısım insanlar bu zihinsel ve spiritüel macerayı izlemede büyük zevk buluyorlar; bunlara filozof diyoruz. Onların açtıkları ışıklı yolda adım atmayı yalnız bu zevki paylaşanlara öğütleriz. (Joad, 1975 : 15-16)

V. Sonuç

Felsefenin işlevi, insanoğluna pratik bir çıkar ya da yarar sağlama değil, olsa olsa onun bilme, anlama ve gerçeği görme merakını gidermedir. Felsefi düşüncenin temelinde bu anlama ve bilme merakı, insanoğlunun evren karşısındaki hayret ve tecessüsü yatar. Bu hayret ve tecessüs kaybolmadıkça felsefe devam edecektir. İnsanoğlu yalnız çıkar ya da yarara yönelik bir yaratık değildir. O, evrenin yapı ve düzenini, yaşamının değer ve amacını, madde ve ruh ilişkisini, bilgilerimizin güvenilirlik derecesini, iyi, güzel ve doğrunun niteliklerini bilmek ister. Felsefe bu isteği karşılama çabasıdır ve onu iki yoldan gerçekleştirmeye çalışır:

1. Evrende olup bitenlerin gerisindeki gerçeğe inmek,
2. Bilgilerimizi, iyilik, doğruluk ve güzellik kavramlarımızı eleştirip aydınlığa çıkarmak.

Birinci yoldaki çabadan metafizik, ikinci yoldaki çabadan felsefenin diğer geleneksel kolları olan bilgi teorisi, etik (ahlak teorisi), estetik ve mantık doğmuştur.

Felsefe konusu bakımından evrenseldir. Başka bir deyişle insan hayatına giren her şey felsefeye konu oluşturabilir. En basit bir algı ögesinden en karmaşık bir düşünme sistemine kadar her şey felsefeye inceleme konusu olabilir. Şu kadar ki, felsefe bilgi üreten bir uğraş değildir, onu bir bilgi çeşidi saymak da yanlıştır. Felsefenin amacı bilgi sağlamak değil, başka yollardan sağlanan ya da sağlandığı ileri sürülen bilgileri eleştirmek, açıklığa kavuşturmadır. Felsefe bu işlevini mantıksal çözümleme ve kavramsal düşünme yoluyla yerine getirmeye çalışır.

Geleneksel felsefe daha çok metafizik sistemler kurarken yüzyılımızın başından beri felsefede giderek güçlenen eğilim, mantıksal çözümleme yoluyla günlük düşünme ve bilimde kullanılan kavramların aydınlatılması biçiminde

belirmiştir. O kadar ki, felsefeyi mantıksal düşünmeye indirgeme ya da onunla bir tutma düşüncesi çok yaygın bir eğilime dönüşmüştür. B. Russel daha 1914'te mantığı felsefenin özü diye nitelemiştir; R. Carnap daha da ileri giderek felsefeyi neredeyse mantıkla bir tutmuştur. (Carnap, 1935 : 85)

Abstract: In this study by the name of Philosophical Principals of Knowledge in Education, it has been studied the aim of philosophy of science. The definition of science and its importance has been made. After explaining the philosophical principals briefly, philosophy of science and the supply of philosophy to education has tried to be explained. As investigating various resources, philosophical principals of knowledge has been represented.

Key Words: Philosophy, Education, Philosophical Principal.

Kaynakça

- Başaran, İ. Ethem. **Eğitime Giriş**. Ankara, 1987.
- Bilhan, S. **Eğitim Felsefesi, Kavram Çözümlemesi**. Cilt 1. Ankara E.B.F. Yay. 1991, S. 143.
- Butler, J. Donalt. **Four Philosophies and Their Practice in Education and Religion**. New York, 1957, S. 238.
- Büyükkaragöz, Savaş. Çivi, Cuma. **Genel Öğretim Metodları**. Öz Eğitim Yay., İstanbul, 1996.
- Carnap, Rudolf. **Philosophy and Logical Syntax**. Basic Books, N. Y., 1935.
- Celkan, Hikmet, Yıldırım. **Ziya Gökalp'ın Eğitim Sosyolojisi**. M.E.B. Yay., İstanbul, 1989.
- Christin, C and D. **Practical Guide to Curriculum and Instruction**. New York, Parker Publishing Co., 1971.
- Doğan, Hıfzı. **Analiz ve Program Geliştirme**. A.Ü., Ankara, 1979.
- Einstain, Albert. **The Fundamentals of Theoretical Physics**. Science 91, 1940.
- Ergün, Mustafa. **Eğitim Felsefesi**. Ocak yayınları, Ankara, 1996, S. 178-179.
- Ertürk, Selahattin. **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara, 1994.
- Hızır, Nusret. **Felsefe Yazıları**. Ankara, 1976.
- Joad, C.M.E., **Philosophy**. New York, 1975, S. 15-16.
- Kıncal, Remzi, Y. **Eğitim Bilimine Giriş**. Erzurum, 1996.
- Kneller, F.George. **Educational Antropology, An Introduction**. U.S.A., 1965.
- Sönmez, Veysel. **Eğitim Felsefesi**. PEGEM Yayınları, Ankara, 1994.
- N., Campbell. **What is Science?** London, Oxford Uni. Press, 1965. S. 27.
- R.B., Lindsay. **The Role of Science in Civilisation**. U.S.A., 1975, S. 7.
- Russell, B., **Religion and Science**. London, Oxford Uni. Press, 1935.
- Yıldırım, Cemal. **Bilim Felsefesi**. Remzi Kitabevi, İstanbul, Ocak-1998, 6. Baskı, S. 11-12.